

ŻYWOT

TADEUSZA

KOŚCIUSZKI

POŁĄCZONY Z DZIEJAMI POLSKI I POLAKÓW JEGO CZASU.

(OD R. 1746 DO R. 1817.)

DO TUŁACZÓW POLSKICH.

Ziomkowie,

Zmieniły się tylko daty i niektóre imiona właściwe, lecz sposób, działania i skutki są też same z powstania 29 listopada 1830, co były w powstaniu 24 marca 1794 r.

Przypomnieć i rozpoznać jak się działo za poprzedników, i porównać z tem co robili i robią ich następcy, jest pracą i dziełem pożytecznem i nauczajacem.

Tą myślą prowadzony, opisałem już dzieje Tułactwa i trudów ich rycerskich we Włoszech; w tymże samym duchu i sposobie wydaję teraz na jaw, dzieje powstania z r. 1794, połączone z historią Kościuszki.

Zamieszczone tutaj zagłówki rozdziałów, wyjaśniają dostatecznie przedmiot i dążność usiłowań moich. Pracując nad tem dziełem od lat ośmiu, potrafiłem zebrać bardzo ważne materiały, czerpane z najgodniejszych źródeł, i praca moja już jest ukończona.

Lecz praca narodowa, należąca do narodu, może bydyż zasilona i pomnożona wielu szczegółami. Są jeszcze w Tułactwie, czynny udział mający pod Kościuszką; są liczni bracia, synowie, synowcowie tych obywateli, co walczyli pod Najwyższym Naczelnikiem siły zbrojnej narodowej. Do nich więc się odzywam, aby raczyli przesłać rozmaite wiadomości, o jakich pamięć ich zasięga czy to z rzeczy widzianych, czy słyszanych. Radbym umieścić jak najwięcej szczegółów i oddać hołd należny pocziwym obywatelom, z kości których mają powstać mściciele Ojczyzny! Przysyłajcie mi więc Rodacy, co chcecie lub co możecie, byleby jak największą nadał dokładność dziejom ważnej tej epoki.

38050/12

To co cudzoziemcy napisali, w kilku broszurach o Kościuszcze, było skutkiem dobrych ich chęci dla sprawy polskiej, lecz niesłychane niedokładności, jakie się napotykają w tych zbieraninach, muszą być sprostowane dziełem poważnem, rozwijającem czynności wojenne i polityczne: dziełem partem na dowodach i aktach urzędowych, na pamiętnikach rękopiśmieniowych, na listach prywatnych, co niejedne światło rzucają.

O dobroci każdej rzeczy, najwłaściwiej jest sądzić przez porównanie; dla tego też postanowiłem, wcześniej dać ogólny obraz podziału méj pracy, aby mogła być porównana z broszurami dotąd wyszłemi, w tymże przedmiocie. Niedosięgnię celu, a wyrządzi szkodę i krzywdę pamiętce narodowej, kto zamyśla przestroić niemieckie lub francuskie niedokładności o Kościuszcze i epocę jego, i ogłaszać one, niepoddawszy pierwój pod niezbędne prawa loiki i rozumnej krytyki historycznej.....

Żeby zadosyć uczynić możności każdego, zamiarem jest moim puścić jednocześnie w obieg, dwa wydania: po 5 fr. i po 10 franków. Żywot Kościuszki będzie ozdobiony portretami, scenami historycznemi, pomnikami, strojami wojskowemi, planami bitew i kartą jeograficzną wypraw wojennych. Ryciny na drzewie i stali będą wykonane w Anglii i we Francyi. Wydanie niemieckie wyjdzie w Szwajcaryi, angielskie w Londynie i Filadelfii.

Wydanie polskie mogące być jedynie nabyte przez Tułaczów, wówczas wyjdzie gdy się znajdzie 3,000 podpisujących się, za cenę po 2 franki exemplarz ekonomiczny. W takim razie dzieło polskie w wielu miejscach byłoby obszerniejsze i obejmujące pamiątki większej liczby osób. Od Was więc Rodacy, zależy ogłoszenie po polsku *Żywota Kościuszki*.

Rękopism mój już ukończony; ryciny są w robocie i każdy nabywca pierwój odbierze spozszyty lub całe dzieło, nim za nie zapłaci.

Odzynam się, Ziomkowie, do Waszego światła i do Waszego patriotizmu. Idzie tu o zebranie i przekazanie pamiątek naszych narodowych, a w takich usiłowaniach im więcej dopomagających, tém lepiej dla dzieła i dla sprawy którą podnosimy.

Wskazanie źródeł méj pracy, i oświadczenie wdzięczności publicznej za udzielenie materyałów historycznych do téj epoki, tak w ciągu lat ośmiu dosyłanych, jak i tych co mié dójdą teraz, znajdzie się w samém dziele.

LEONARD CHODŹKO.

Paryż, d. 12 lutego 1837.

91^{sta} *Rocznica urodzin Kościuszki*.

Listy i przesyłki mające związek z niniejszą odezwą, mogą być przesyłane pod adresem następnym: *à M. Léonard Chodźko, Paris, rue Saint-Germain des Prés, n° 4*, droga jak najmniej kosztowną dla przesyłających i dla odbierającego przesyłki.

W szczególne warunki *subskrypcyi*, dla korespondentów, dla księgarzy i dla na-
zów pojedynczych, ogłoszone będą w nowym prospekcie.

I.

O familii Kościuszków. — Związki jej familijne z Radziwiłłami, Platerami etc. — Rodziny Tadeusza Kościuszki. — Jego pierwsza młodość. — Wejście do korpusu kadetów w Warszawie. — Konfederacya Barska. — Stosunki Kościuszki z familią Sosnowskich. — J. L. Sosnowska i Zenowiczówna. — Nieszczęśliwa miłość. — Postępek Stanisława Augusta. — Rozpacz Kościuszki. — Wyocezyżnienie się jego i pobyt we Francyi. — J. Lubomirski.

II.

Wojna o niepodległość w Ameryce północnej. — Kazimierz Pułaski. — Kościuszko zamierza udać się do Ameryki. — Trudność jego położenia. — Washington; Armstrong, Hay, Gates, Lafayette. — Udział wojenny Kościuszki w różnych bitwach. — Koniec wojny amerykańskiej. — Pożegnanie Kościuszki z Waszyngtonem. — Powrót jego do Europy. — Przybywa do Polski. — Przyjęcie jego. — Zatrudnienia. — Sejm konstitucyjny.

III.

Spisek Targowicki. — Postanowienia sejmowe. — Otwarcie kampanii r. 1792. — Xże Józef Poniatowski. — Kościuszko w czynnej armii. — Zieleńce. — Dubienka. — Czynności wojenne w Litwie. — Przystąpienie króla do spisku Targowickiego. — Xże Józef Poniatowski, Kościuszko i wielu innych wojowników i ciwilnych opuszczają Polskę. — Postanowienie zgromadzenia narodowego w Paryżu. — Pobyt tułaczów w Saxonii. — Kościuszko i Mostowski w Paryżu. — Kościuszko w Belgii.

IV.

Projekta tułaczów Polskich w Saxonii. — Stan polski wewnętrzny. — Towarzystwa tajne w Warszawie. — Wasilewski, Kochanowski, Kiliński, Kapostas, Sierakowski. — Kościuszko obrany sekretnie naczelnikiem. — Podróż jego ku granicom Polski. — Znoszenia się z patriotami. — Organizacya powstania odłożona do pomyślniejszej chwili. — Czujność Moskalów podwojona. — Dla oddalenia podejrzeń Kościuszko powraca do Drezna, a z tamtąd udaje się do Włoch.

V.

Sejm Grodzieński. — Igelstrom rozkazuje w Warszawie — Zniesienie wszelkich uchwał Sejmu konstitucyjnego. — Mostowski. — Zajacek. — Patriotci wysyłają emissaryuszów do Kościuszki. — Karol Prozor i X. Dmochowski. — Kościuszko opuszcza Drezno; zbliża się nad granice Polski. — Madaliński podnosi pierwszy sztandar wolności. — Czynności wojenne. — Okróceniśwa Moskalów. — Moskale wychodzą z Krakowa dla ściągania Polaków.

VI.

Kościuszko w Krakowie. — Powstanie narodowe norganizowane. — Kościół Panny Maryi. — Nowe przysięgi na konstytucyą 3 maja. — Ogłoszenie aktów rewolucyjnych. — Przyczyny sekretne o nieporuszeniu Galicji. — Kościuszko opuszcza Kraków i idzie naprzeciw Moskalów. — Bitwa pod Racławicami. — Kosyniery krakowscy. — Głowacki, Switacki. — Kościuszko wdziewa sukmanę wieśniaczą aby przekonać naród iż walczy za lud i przez lud. — Powraca do Krakowa, i zakłada oboz pod Bosutowem.

VII.

Igelstrom w szaleństwie. — Król Stanisław August podpisuje akta wyklinające powstańców i ogłasza Kościuszkę zbrodniarzem. — Stan wojsk moskiewskich i pruskich. — Stan wojsk polskich. — Igelstrom i Rada nieustająca. — Wielki tydzień Polaków w Warszawie. — Pamiętne dni 17, 18 i 19 kwietnia 1794. — Moskale wygnani. — Pułk Działyńskich. — Ustanowienie Rady zastępczej tymczasowej w Warszawie. — Rapport Rady do Naczelnika Kościuszki.

VIII.

Stan Litwy od czasu ustanowienia Spisku Targowickiego. — Areszt patriotów w Wilnie. — Po odebraniu wiadomości z Krakowa i Warszawy, naprzód Żmudź a potem Litwa powstaje. — Jakób Jasiński; Arsenieff, Tuczkoŕ. — Sprawiedliwość domierzona na Simonie Kossakowskim. — Simon Malewski i poeta brukowy Szurtowski. — Wojsko narodowe z Ukrainy, Podola i Wołynia dąży do Kościuszki. — Kopec, Wyszowski, Łazunski, Grochowski, Kniaziewicz, Chodkiewicz, P. Łagowski, Potocki, Czacki.

IX.

Kościuszko w obozie pod Połanecem, odbiera wiadomości o powstaniu Warszawskim. — Wysyła gonca do Kołłątaja. — Pamiętne słowa Kołłątaja o królu Stan. Auguste i o losie powstania. — Czynności Rady zastępczej. — Uwięzienie zdrajców ojczyzny. — Chadzkiewicz wysłany goncem z Wilna donosi Stanisławowi Augustowi o rewolucyi wileńskiej; wyborne i pocieszne posłuchanie Chadzkiewicza u króla. — Sprawiedliwość domierzona na zdrajcach ojczyzny 8 i 9 maja.

X.

Rozpotządzenia Kościuszki. — Intrigi Moskali i Aristokracji polskiej przeciw powstaniu narodowemu. — Kościuszko zarządza złemu ile może. — Ustanowienie Rady najwyższej narodowej. — Zakrzewski, Potocki, Dmochowski, Kołłątaj. — Nowe nieporozumienia. — Kościuszko zarządza złemu. — Postępowanie naczelnika względem króla. — Prace i usiłowania Rady najwyższej narodowej. — Odezwy. — Stan sprawy polskiej we Francji. — Barss i komitet ocalenia publicznego. — Aristokracja i lud.

XI.

Urządzenia Kościuszki względem wieśniaków. — Nieukontentowanie szlachty. — Poruszenia wojenne Moskalów i Prussaków. — Utarczki. — Kościuszko opuszcza Połanec. — Zajacek idzie ku Chetmowi. — Xże Józef Poniatowski. — Bitwa pod Szczekocinami. — Kościuszko niechce wierzyć w zdradę Prussaków. — Kościuszko w Małogoszy. — Bitwa pod Chetmem. — Liberadzki na Wołyniu. — Prussacy nachodzą Kraków wydany im przez Winiawskiego i Kalka.

XII.

Kościuszko z naczelnemi siłami staje pod Warszawą. — Odezwy Rady narodowej. — Nowe intrigi Moskiewsko-królewsko-aristokratyczne. — Sprawiedliwość domierzona przez lud na zdrajcach ojczyzny w dniach

27 i 28 czerwca. — Kościuszko słabiej; Kollataj radzi korzystać z energii ludu; pamiętny list Kollataja; nieporozumienia i pozorna zgoda. — Odezwy i postanowienia Rady narodowej. — Sąd na mających najczynniejszy udział w d. 27 i 28 czerwca; wrażenia; skutki z tąd wynikłe. — Przesilenie rewolucyj na jej upadek. — Koterja złych obywateli podnosi głowę i cieszy się ze słabości Kościuszkowskiej.

XIII.

Kościuszko w obozie pod Gólkowem. — Król Pruski z licznym wojskiem oblega Warszawę od zachodu i północy; a moskale od południa. — Rozpołożenie wojsk nieprzyjacielskich i polskich. — Okopy Warszawskie. — Kobiety polskie i ich poświęcenie się. — Kościuszko w Warszawie. — Pamiętne listowanie Jenerała Madalińskiego z pułkownikiem moskiewskim Wołkowem o Carizmie i o Słowiańszczyźnie. — Nowe intrigi Moskiewsko-Aristokratyczne. — Austria dopomaga Prussakowi i moskwi. — Razumoffsky; d'Annocourt.

XIV.

Czynności wojenne w Litwie i na Żmudzi. — Poruszenia w Wilnie. — Wawrzecki i Ogiński. — Powstanie Kurlandczyków. — Zajęcie Lipawy. — Stan Inflant polskich. — Bitwy pod Sałatami, Oszmianą, Sołami, Wiszniewem, Dyneburgiem. — Dauksza i Kociet. — Jasiński zawołany do Kościuszki. — Sprawa rewolucyjna słabiej w Litwie przez nieobecność Jasińskiego. — Wilno atakowane lecz w powtórne oblężeniu, zajęte przez Moskalów. — Sierakowski w Litwie. — Partya moskiewsko-królewska górę bierze. — Kollataj ostrzega raz jeszcze że będzie źle. — Słabość Kościuszki.

XV.

Oblężenie Warszawy — Bitwy i utarczki na rozmaitych punktach. — Listowanie między królem Pruskim i Polskim. — Powstanie w Wielkiej Polsce. — Muiewski, Niemojewski. — Sekuly i jego okrucieństwa. — Prussacy i Moskale odstepują od Warszawy. — Stan wewnętrzny Warszawy w czasie oblężenia i po oblężeniu. — Prace Rady narodowej. — Pamiętne dekreta na Targowiczan i na zdrajców ojczyzny.

XVI.

Dąbrowski i Wybicki seigają Prussaków uchodzących. — Madaliński. — A. Karwowski. — B. Kołysko. — X Józef Poniatowski. — Bydgoszcz odebrany. — Sekuly zbiti i zabity. — Strach w Berlinie. — Prussacy w rozpaczy. — Stan Litwy i czynności wojennych. — Suwarów nadechodzi z Ukrainy. — Kościuszko nie chce temu wierzyć. — Bitwy pod Krupezcami i Brześciem Litewskim. — Kościuszko w Grodnie. — Rozporządzenia względem rozrywania sił nieprzyjacielskich.

XVII.

Kościuszko w obozie pod Maciejowicami. — Poniuski. — Fersen i Denissoff. — Bitwa Maciejowicka. — Kościuszko w niewoli. — Krzycki, Fiszer, Niemcewicz, Kniaziewicz, Sierakowski, Kamieński. — Stan i położenie wojsk nieprzyjacielskich i polskich. — Czynności Rady narodowej. — Suwaroff pod Pragę. — Wzięcie Pragi. — Pamiętny wystrzał pistoletowy. — Kapitulacya Warszawy. — Nieukarani zdrajcy górę biorą. — Wojsko polskie dąży ku Krakowu. — Rady Dąbrowskiego. — Koniec rewolucyj. — Polacy czy niechcą czy nieumieją, czy nie mogą być mądrzy, ani przed szkodą, ani po szkodzie?

XVIII.

Kościuszko w Kijowie, Moskwie i Petersburgu. — Katarzyna i dwór jej. — Kościuszko w więzieniu Petersburskiem. — Zatrudnienia jego. — Stosunki sekretne z patriotami. — Stan Polski wewnętrzny i zewnętrzny. — Projekta polaków we Francji co do Kościuszki. — Śmierć Katarzyny II. — Paweł I. — August Iłłinski. — Sen nadzwyczajny i skutki jego dla Kościuszki i jeńców polskich. — Kościuszko uwolniony. — Pamiętne widzenie się z Pawłem, Alexandrem i Konstantym.

XIX.

Kościuszko w Sztokholmie i Anglii. — Płynię do Ameryki. — Przyjęcie świetne. — Unika widzieć się z Waszyngtonem; przyczyny. — Polacy we Francji i Włoszech. — Kościuszko zaproszony do Legionów. — Powrót do Europy. — Bordeaux i Lamarque; pamiętne słowa Kościuszki. — Staranie Kościuszki w ministerjach za Legionami. — Strach w Rossji; Kościuszko poszukiwany w Niemczech i Litwie. — Mniemany Kościuszko wożony do Petersburga.

XX.

Powrót Bonapartego z Egiptu. — Kościuszko na wielkim obiedzie w kościele S. Sulpicyusza w Paryżu. — 18 Brumaire. — Pamiętna rozmowa Kościuszki z Malte Brun z tej okazji. — Kościuszko na łonie rodziny Zeltnerów. — Zatrudnienia. — Poniuski wyzywa Kościuszkę na pojedynek. — Dwódziestu czterech Polaków obecnych w Paryżu chcą być pierwsi zabici nimby Poniuski dosięgnął naczelnika. — Umorzenie sprawy. — Segur i dzieła jego.

XXI.

Wojna z Prussami. — Napoleon, Kościuszko i Fouché, Sapieżyna. — Przyczyny dla których Kościuszko niepomaga Napoleonowi. — Xięstwo Warszawskie. — Kampania 1809. — Wyprawa 1812 r. — Stosunki Kościuszki z Polakami. — Sprzymierzeni monarchowie we Francji. — Kościuszko, Alexander i Konstanty. — Projekta. — Kościuszko w Berville i Cuny. — Podróż Kościuszki do Wiednia. — Wszelkie nadzieje jego zniszczone co do niepodległości Polski.

XXII.

Kościuszko w Szwajcaryi. — Umiera w Solurze. — Pamiętne obchody pogrzebowe we Francji i Polsce. — Ciało naczelnika sprowadzone do Krakowa. — Budowa pomnika na górze Bronistawy, Jenerał Franciszek Potkowski. — Pomniki Kościuszki w Ameryce i we Francji. — Lafayette. — Postrzeżenia ogólne nad żywotem Kościuszki i nad epoką w której żył. — Przyszłość.